

Els fets i les opinions a l'aula del segle XXI

Jordi Castellví

Universitat Autònoma de Barcelona

Breo Tosar

Universitat Autònoma de Barcelona

Introducció

En un món globalitzat com el nostre, on les xarxes socials i els mitjans de comunicació construeixen cada dia una realitat paral·lela, considerem que és més important que mai formar el pensament crític (Santisteban i González, 2013). Si bé aquest concepte, en el món educatiu, ha acabat convertint-se, en molts casos, en el mer desenvolupament d'una sèrie de capacitats cognitives individuals, creiem que caldria proposar un enfocament de caràcter més social i cultural a la capacitat crítica de cada persona amb relació a la seva alfabetització o literacitat.

D'acord amb Wodak i Meyer (2003: 87), formar la literacitat crítica suposa formar lectors que, a més de saber descodificar, interpretar un codi, mostrar una competència semàntica i pragmàtica, és a dir, comunicativa, sàpiguen assumir un paper de crític o analista identificant les opinions, els valors, els interessos del text en la línia del corrent de l'anàlisi crítica del discurs.

La literacitat crítica suposa un procés analític de desconstrucció de qualsevol tipus de text en relació amb l'ús del llenguatge, la pràctica social i el tipus de poder (Knobel, 2007). Així doncs, no estariem parlant del fet que els ciutadans siguin competents en una sèrie d'habilitats cognitives, sinó que adoptin una actitud crítica davant la informació que reben que els permeti analitzar aquesta informació i actuar per transformar la societat (Tosar i Santisteban, 2016; Llusà i Santisteban, 2017).

Des de la mirada crítica de la literacitat mediàtica, que és aquella relativa als mitjans de comunicació i les xarxes socials, proposem ensenyar als estudiants a interpretar les informacions presents a Internet, ja tinguin com a origen un text, una imatge o un vídeo. Per fer-ho, considerem que un aspecte rellevant és saber identificar i distingir entre els fets i les opinions.

És per això que en les nostres recerques, dins de la línia d'investigació de GREDICS, hem optat per incloure «la distinció entre els fets i les opinions» com un dels eixos de treball de la literacitat crítica per al cicle superior de primària. Ho hem fet com a investigació, i ho hem fet com a experiència d'aula. És aquesta darrera la que ens disposem a explicar.

Exemple 1: Seqüència didàctica per diferenciar fets i opinions a Internet

Una recerca crítica i interpretativa ens va permetre portar a les aules de cicle superior (sisè curs) de tres escoles de primària un dossier didàctic per treballar la literacitat crítica dels mitjans d'Internet. La proposta es va centrar en els eixos que proposa GREDICS (Santisteban et al., 2016).

El dossier proposat plantejava el cas fictici de la vila de Viladubte i els problemes socials rellevants que hi tenen lloc. Seguint el fil conductor del detectiu Iu, que investiga els casos a la ciutat, els alumnes havien de cercar a Internet diaris digitals, comptes de Twitter i de Facebook, vídeos de YouTube, etcètera per treure l'entrellat del problema que s'havia produït a la vila, els fets, i quines opinions hi havia respecte a la situació.

El problema que vam plantejar mostra el dilema que hi ha entre els vilatans sobre la pertinència de la col·locació de l'estàtua d'un violinista en una plaça del poble. Algunes webs —creades expressament per al treball amb el dossier— oferien la informació següent:

<p>El proper dimecres 15 d'abril, a les 10.30 h, a la plaça rodona de Viladubte, tindrà lloc la inauguració de l'estàtua del músic Joaquim Corxera, finançada per l'Associació de botiguers i per l'Ajuntament de Viladubte. Es tracta d'una obra feta de bronze que representa el violinista Joaquim Corxera, músic de renom internacional.</p>	 <p>L'economista de Viladubte</p> <p>Diari digital: L'economista de Viladubte</p>
--	---

Per altra banda, hi havia fonts d'informació que donaven opinions tant favorables com contràries a l'estàtua:

El treball consistia a cercar informació sobre la qüestió proposada. Un cop trobada aquesta informació, fer un buidatge del més rellevant, diferenciant entre els fets i les opinions. Seguidament, havien de construir un relat propi explicant què havia passat a Viladubte, tenint en compte l'anàlisi crítica feta anteriorment. Finalment, es demanava als alumnes que fessin propostes de possibles accions per resoldre el problema i transformar la situació.

Aquesta experiència va tenir una gran acollida tant dels mestres com dels alumnes. D'entrada, es tractava d'una activitat poc ortodoxa per la manera com es desenvolupava i pel lloc on es desenvolupava —l'aula d'informàtica. A més, es proposava realitzar l'activitat en parelles o en grups de tres. Segons la informació que vam poder recollir, els alumnes van quedar molt satisfets amb l'activitat i van mostrar progressos significatius en el tractament crític de la informació, a través dels fets i les opinions, i ens van transmetre una percepció positiva sobre les activitats.

Per altra banda, i potser és el més important, les mestres ens van demanar l'ampliació de l'activitat ja que consideraven que era pertinent per treballar-la a les aules de cicle superior. A més, ja sigui per manca de formació, idees o temps, ells no s'havien plantejat anteriorment fer cap activitat del mateix tipus ni amb els mateixos objectius, tot i considerar que formar el pensament crític és un aspecte central en l'educació del segle XXI.

Exemple 2: Anàlisi crítica del discurs d'unes notícies reals sobre un problema social rellevant

Una altra recerca, en la mateixa línia, ens va permetre portar a les aules de cicle superior de cinc escoles un dossier per treballar la literacitat crítica a partir de problemes socials actuals, com l'impacte dels conflictes bèl·lics en les seves víctimes més importants, els infants. Es va fer una proposta didàctica titulada *La guerra no és un joc*, i els alumnes van aprendre a diferenciar entre els fets i les opinions amb una anàlisi crítica del discurs.

En l'estudi del context històric de la Guerra del Pacífic del segle XIX, els nois i les noies van distingir els fets i les opinions de dos titulars de notícies actuals d'aquest antic conflicte bèl·lic, que encara és viu al segle XXI, i que obliga a prendre un posicionament actiu a les societats d'Amèrica del Sud que encara arrossegueu aquestes ferides.

Els alumnes havien de diferenciar quin titular era un fet i quin era una opinió, estudiant les paraules i també les imatges seleccionades per aquests diaris digitals reals:

Soy Chile, 11.11.14	La Patria, 24.03.2012
	
<i>El Ejército conmemoró un nuevo aniversario de la Batalla de Dolores en desfile dominical en Iquique</i>	<i>Niños deben mantener la esperanza de volver al mar</i>

Des de l'ensenyament i l'aprenentatge de les ciències socials, no ens podem quedar només en l'habilitat cognitiva, sinó en una anàlisi crítica del discurs. La literacitat crítica és aprendre a llegir rere les línies, és a dir, a utilitzar aquesta eina per prendre un posicionament actiu. Evidentment, és més fàcil analitzar el que ve de lluny, com aquest conflicte, que no pas una cosa que ens toca de prop, a casa nostra. Les emocions poden jugar un paper important a l'hora d'admetre les opinions quan ens agradaria que fossin fets.

En aquest cas, un nen d'origen bolivià va defensar que «els xilens són uns lladres» (sic) com un fet, no com la seva opinió, perquè es pensa que un fet és la veritat i una opinió és la mentida. La diferència no és tan fàcil.

Conclusió

A mitjans del segle XIX, el gran escriptor Charles Dickens va començar una novel·la criticant el nou sistema educatiu del món industrial basat en la memorització de fets:

Now, what I want is Facts. Teach these boys and girls nothing but Facts. Facts alone are wanted in life. Plant nothing else, and root out everything else. You can only form the minds of reasoning animals upon Facts: nothing else will ever be of any service of to them... (Dickens, 2010: 1)

Alguna cosa ha fallat perquè al segle XXI encara siguin vigents aquestes paraules posades en boca d'un mestre.

Saber distingir fets i opinions és necessari, però no suficient, per formar una consciència crítica. Les nostres experiències d'aula ens han permès veure que si bé aquest tipus d'activitats són molt necessàries com a base per desenvolupar el pensament crític a l'escola del segle XXI, veiem que el que aconseguim és despertar la idea que no existeix la neutralitat en les publicacions i que hi ha una intenció més enllà de les línies (Gray, 1960). Aquestes activitats ajuden que els alumnes aprenguin a estar alerta davant la informació que reben, ja sigui a Internet, la publicitat, la televisió, els diaris...

De totes maneres, perquè la ciutadania sigui veritablement crítica i agent de transformació social no n'hi ha prou amb una intervenció puntual fonamentada en les bases de la literacitat crítica, necessitem educar partint dels problemes de la societat, de qüestions socialment vives (Legardez, 2003), de temes controvertits (Ho et al., 2017) com a eix vertebrador del currículum per desenvolupar un criteri que permeti als alumnes tenir una visió àmplia, una panoràmica de la seva realitat social, així com la capacitat d'indagar en el problema i obtenir un pla de detall de cada situació.

Finalment, per formar el pensament crític i educar per una ciutadania crítica i transformadora, necessitem repensar l'aula i l'escola com a sistema, entenent que actualment es reproduïxen en el si de la institució educativa relacions jeràrquiques totalment acrítiques, que fan de l'escola un centre de reproducció social més que un lloc on es qüestionï l'*statu quo* i sigui un agent de transformació.

Som conscients que hi ha molta feina per fer, però també tenim present que estem en un bon inici i que només es fa camí caminant. I tot i que sabem que és un camí llarg, lent i ple d'entrebancs, seguirem treballant des de les nostres aules i des de la universitat perquè estem convençuts que aquest ha de ser el principal fi de l'educació.

Bibliografia

DICKENS, C. (2010). *Hard times*. Nova York: Bantam Classics.

GRAY, W. S. (1960). «The major aspects of reading». A: J. Robinson (ed.). *Sequential development of reading abilities*, 90, 8-24. Chicago: Chicago University Press.

HO, L-Ch.; MCAVOY, P.; HESS, D.; GIBBS, B. (2017). «Teaching and Learning about Controversial Issues and Topics in the Social Studies: A Review of the Research». A: M. McGlinn; Ch. Mason (eds.). *The Wiley Handbook of Social Studies Research*, 321-335. Nova York: Wiley-Blackwell.

LEGARDEZ, A. (2003). «L'enseignement des questions sociales et historiques, socialement vives». *Le Cartable de Clio* (3), 245-253.

LLUSÀ, J.; SANTISTEBAN, A. (2017). «Una investigación sobre literacidad crítica en estudiantes de grado en educación primaria». A: R. Martínez; R. García-Moris; C. R. García (eds.). *Investigación en didáctica de las ciencias sociales. Retos, preguntas y líneas de investigación*. Còrdova: Asociación Universitaria de Profesorado de Didáctica en las Ciencias Sociales (AUPDCS).

SANTISTEBAN, A.; GONZÁLEZ, G. (2013). «Sociedad de la información, democracia y formación del profesorado: ¿qué lugar debe ocupar el pensamiento crítico?». A: J. J. Díaz; A. Santisteban; Á. Cascajero (eds.). *Medios de comunicación y pensamiento crítico. Nuevas formas de interacción social*. Guadalajara: AUPDCS i Universidad de Alcalá.

SANTISTEBAN, A.; ET AL. (2016). «La literacidad crítica de la información sobre los refugiados y refugiadas: construyendo la ciudadanía global desde la enseñanza de las ciencias sociales». A: C. R. García; A. Arroyo; B. Andreu (eds.). *Deconstruir la alteridad desde la didáctica de las ciencias sociales: educar para una ciudadanía global*, 550-560. Las Palmas: Universidad de Las Palmas i AUPDCS.

TOSAR, B.; SANTISTEBAN, A. (2016). «Literacidad crítica para una ciudadanía global: Una investigación en educación primaria». A: C. R. García; A. Arroyo; B. Andreu (eds.). *Deconstruir la alteridad desde la didáctica de las ciencias sociales: educar para una ciudadanía global*. Las Palmas de Gran Canaria: Asociación Universitaria de Profesorado de Didáctica en las Ciencias Sociales (AUPDCS).

WODAK, R. & MEYER, M. (2003). *Métodos de Análisis Crítico del Discurso*. Barcelona: Gedisa.